

Marie NDiaye

Șefa

Un roman culinar

Traducere din franceză de Tristana Ir

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare: Domnica Drumea

Design copertă: Andrei Gamarț

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Eugenia Ursu

Corectură:
Dușa Udrea-Boborel
Andreea-Lavinia Dădărlat

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NDIAYE, MARIE

Șefa : un roman culinar / Marie NDiaye ; trad. din franceză de Tristana Ir. -
București : Editura Trei, 2019
ISBN 978-606-40-0628-8

I. Ir, Tristana (trad.)

821.113.6

Titlul original: La cheffe, roman d'une cuisinière
Autor: Marie Ndiaye

Copyright © Éditions Gallimard, 2016

Copyright © Editura Trei, 2019
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-0628-8

O, da, bineînțeles, e o întrebare care i-a fost pusă adesea.

Aș spune chiar că, din clipa în care Șefa a devenit celebră, n-au încetat să-i tot pună întrebarea aceasta, de parcă ar fi deținut un secret pe care într-un târziu avea, din slăbiciune, lehamite, indiferență, să-l dezvăluie, sau din nepăsare, sau dintr-un brusc acces de generozitate care urma s-o împingă să-i pese de toți aceia pe care îi tenta meseria, dar și un fel de glorie, în orice caz, un indiscutabil renume.

Da, erau mulți pe care faptul îi fascina, la sfârșit, această impresionantă reputație pe care ea și-o făcuse fără s-o caute și poate că-și spuneau, poate că-și închiuiu că deținea lămurirea misterului, ei vedeau în toate acestea un mister, ea nu era foarte deșteaptă.

Se înșelau de două ori.

Era teribil de deșteaptă și, de altfel, nici nu e nevoie să fii atât de inteligent cum era ea ca să răzbești în meserie.

Îi plăcea când oamenii se păcăleau în privința ei.

Ura să fie abordată, cercetată, riscând să fie dezvăluită.

Nu, nu, niciodată n-a avut vreun confident înainte de mine, prea îi era silă.

De foarte multe ori i-a fost pusă întrebarea care vă preocupă și pe voi și de fiecare dată ridica din umeri, zâmbea cu aerul acela pe care îi plăcea să-l aibă, un pic aiurit, ca de departe, nimeni nu prea știa dacă sincer sau prefăcut, și răspundea: Nu-i greu, e de-ajuns să fii organizat.

Și când ceilalți insistau, iar ea se mulțumea să spună: E de-ajuns să ai puțin gust, nu-i greu. Își întorcea atunci foarte ușor fruntea ei înaltă, îngustă, își strângea buzele subțiri de parcă ar fi vrut să dea de înțeles nu numai că n-avea să vorbească mai mult, dar că era gata să lupte ca să-i împiedice să-i descleșteze dinții cu forța.

Expresia chipului ei, ba chiar și a corpului ei, țeapăn, ermetic, distant, căpăta atunci o obtuzitate, ceva într-un mod absurd intransigent care descuraja orice nouă întrebare, nimeni nu-și reproșa că e inoportun, toți o credeau idioată.

Șefa era teribil de inteligentă.

Cât de mult îmi plăcea s-o văd bucurându-se că le părea o femeie săracă cu duhul!

Mi se părea că această malițioasă cunoaștere pe care o aveam amândoi a minții sale agere țesea între noi o legătură ce mi-era prețioasă și care nu-i dispăcea, pe care n-o aveam într-un mod exclusiv, căci alții, în afara mea, cei care o știau de multă vreme, îi intuiau inteligența și perspicacitatea, bănuind totodată că era important pentru ea să le disimuleze pe acestea necunoscuților și indiscreților, dar eu eram cel mai tânăr, n-o cunoscusem

înainte, când încă nu se gândea să se ascundă, eram cel mai tânăr și cel care o iubea cel mai mult, un lucru de care sunt sigur.

Excesive i se păreau și laudele pe care ceilalți s-au apucat să i le aducă felului ei de-a găti.

Turnurile acestor elogii i se păreau ridicole și afectate, e o chestiune de stil.

Nicăieri nu aprecia și nici nu respecta emfaza, când cineva se dădea mare.

Înțelegea senzațiile, din moment ce, nu-i așa, se străduia să le provoace și pentru că manifestarea lor pe chipurile mesenilor o încânta, e un lucru pentru care își dădea totuși silința zi de zi, de atâția ani întruna, aproape fără odihnă.

Dar cuvintele pentru a descrie toate acestea i se păreau indecente.

Să i se spună: E foarte bun, nu cerea mai mult, să nu care cumva.

I se părea că, descriind în amănunt principiile și efectele voluptății pe care ceilalți o simțeau datorită jigoului său de miel înveșmântat în verde, de pildă, din moment ce este astăzi cel mai cunoscut fel al ei și emblema stilului său (lumea nu știe că la sfârșit nu mai voia să-l gătească, i se luase de el ca unei cântărețe obosite de aceeași veche bucată adorată pe care publicul îi cere întruna s-o repete, îi era puțin silă de această pulpă nemaipomenită, îi purta pică pentru că era mai cunoscută decât ea și pentru că lăsase într-o umbră nemeritată alte mâncăruri care îi cereau mai multă muncă și mai mult talent, de care era mult mai mândră), i se părea că, analizând diversele forme ale acestei plăceri, i se expunea în plină lumină o intimitate ultimă, cea a meseanului și a

Şefei, lucru de care se ruşina, ar fi vrut atunci să nu fi făcut nimic, să nu fi oferit nimic, să nu fi sacrificat nimic.

Nu spunea niciodată toate acestea, dar eu le ştiam prea bine.

Nu le-ar fi spus niciodată, ar fi însemnat iarăşi să se destăinuie.

Dar eu le ştiam bine, după tăcerea încăpăţânată şi rece în care se refugia când cineva o trăgea din bucătăria ei ca să se ducă să asculte un client dornic s-o măgulească, un client care, intrigat, jenat sau aţâţat de muţenia Şefei, nu se lăsa până nu căpăta o fantoşă de răspuns, iar atunci, ca să termine odată, ea dădea încet din cap de la dreapta la stânga, ca şi cum, prea modestă, suferea din pricina potopului de elogi, nu zicea nimic, îi era ruşine să se arate aşa, în propria-i nuditate şi cea a clientului care nu pricepea nimic.

Apoi era prost dispusă, de parcă i s-ar fi adus mai degrabă critici sau insulte decât laude.

Dacă asistam la scenă sau dacă, nici nu era nevoie de mai mult, aşa i se părea ei (adesea fără să aibă dreptate, căci încercam să mă eschivez atunci când Şefa se vedea nevoită să vină în sală), simţeam că-i era ciudă pe mine, demnitatea îi fusese rănită în faţa mea.

Eram totuşi acela, aş vrea să zic singurul, dar, oare, cum să fiu sigur de-aşa lucru, ale cărui veneraţie şi tandreţe faţă de Şefa nimic nu le-ar fi putut altera vreodată, nici măcar spectacolul unui scandal în sală când, aşa cum se întâmplase deja, ea înfruntase ca întotdeauna criticile unui client din cale-afară de nemulţumit cu tăcerea ei plină de mândrie şi pe care clientul n-o pricepuse, crezându-se dispreţuit, deşi nu era decât ignorat, din putoare, la fel ca admiratorii ei.

Iată un fapt într-un tot exact, felicitările n-o făceau să se simtă mai în largul ei decât atacurile.

Acestea din urmă cel puţin se prezentau fără exaltare, iar cuvintele nu pretindeau că pătrund în inima şi sufletul Şefei.

Da, aşa e, reproşurile nu se adresau decât mâncărilor, alegerilor pe care Şefa le făcuse în cutare combinaţie de ingrediente (astfel că, până să dobândească o glorie atât de mare, încât astăzi nimeni n-o mai poate pune la îndoială, chiar şi pentru faimosul jigou înveşmântat în verde se găsiseră unii care să-i reproşeze învelișul de măcriş şi spanac, ar fi preferat ori măcrişul, ori spanacul, ba chiar frunza de sfeclă albă), în timp ce laudele vizau imediat panegiricul Şefei şi, de acolo, taina presupuselor sale intenţii, dorinţa de a-i cunoaşte fiinţa în adevărul ei, aceea care, numai ea, putuse s-o facă să creeze acele sublime bucate.

Odată, Şefa mi-a spus despre toată comedia aceasta: Cât de tembeli sunt!

Afirma şi că nu înţelege o treime din ce se scria despre felul ei de-a găti, dându-le apă la moară acelor care n-o credeau inteligentă, căroră li se părea înzestrată din întâmplare.

Da, li se părea că zeul de neînduplecat, exigentul zeu al gastronomiei pusese ochii, ca să se întrupeze, pe femeiuşca aceasta dificilă şi cam prostuţă.

Aşa cum v-am spus deja, îi convenea că o judecau nepricepându-se, le scăpa.

Nu era dintre aceia care, tot făcând pe idioţii, chiar ajung idioţi, căci uită că la început nu era decât un rol, nu, datorită personajului acestuia era mai dibace, mai şireată, poate imperceptibil cinică, nu ştiu.

Era feroce, era aspră, cu toate acestea mereu am fost de părere că tânăra dornică să placă, să-i farmece pe oamenii din lumea ei, deși se aține în spatele ușii prin care îi e de ajuns, ca să se bucure, să audă șoaptele de satisfacție ale mesenilor care savurează ceea ce ea a imaginat și pregătit, această față singuratică, căutând prietenie și bunătate, rămăsese ascunsă în pieptul Șefei și uneori se întindea, dintr-odată modelând altfel chipul Șefei, domolindu-i vorbele, surprinzând-o pe ea însăși.

Mi-a arătat adesea o față îmbunătățită, avea încredere, nu profitam de situație.

Însă tot ambițioasă era, da. De ce nu?

Voia să fie cineva, dar după mintea ei, fără fițe, fără să fie nevoie să se vorbească despre toate acestea, cineva pe care oamenii nu-l uită chiar dacă, până la urmă, nu l-au întâlnit niciodată.

Voia să lase în memoria mesenilor o reminiscență uluită și de o asemenea natură, încât, de-ar fi încercat să-și amintească de unde putea să vină o imagine atât de îmbietoare, dar și tânjind de dorul unei fericiri de neregăsit, să nu aibă decât amintirea unei mâncări, ba chiar numai a numelui acestei mâncări sau a unui parfum, sau a trei culori simple și pure pe farfuria de un alb opalin.

De propriul ei nume Șefa prefera ca lumea să nu-și amintească, iar chipul ei nimeni să nu-l fi văzut niciodată, să nu se știe dacă era plinuță ori sfrijită, scundă ori înaltă, dacă trupul îi era frumos.

Așa ceva nu s-a putut. Nu-i stătea Șefei mintea și nici în fire să se străduiască să-și creeze propria legendă.

Nu s-a ascuns, deși nu-i plăcea să se arate.

A făcut când una, când alta, a pozat cu angajații, pentru un ziar local, în fața ușii restaurantului ei, iar

fotografia aceasta, cu nepricepere realizată de către cronicarul culinar, în care Șefa zâmbește cu toată fața la o glumă aruncată de secundul aflat în spatele ei, în care arată, în ciudata ei nonșalanță plină de satisfacție, mișcând un pic ochii în soarele arzător din miez de zi, mai degrabă ca o mamă de curând decorată pentru eficiența ei fecunditate decât ca patroana inflexibilă, austeră, foarte discretă, enigmatică și uneori de nepătruns pe care o cunoșteam toți, această fotografie a Șefei este astăzi faimoasă și orice articol referitor la ea este acum ilustrat cu un prim-plan al acestui chip nostim și glumeț, de parcă aceasta ar fi fost adevărata față a Șefei.

Mai fals de-atât nici că se poate, vă asigur.

Pe de altă parte, cum nu avea nicio strategie, Șefa s-a ferit când a fost vorba să se lase fotografiată în sală, lângă clienți prestigioși, politicieni, actori, patroni de firme mari, oamenii i-au purtat pică, o găseau de o viclenie sau de o aroganță antipatice, nu era decât sălbatică, timidă, dar și obosită.

Sunt sigur că, dacă ar fi acceptat să le joace jocul, arătând un chip absent, fâstăcit, cu îndârjire închis asupra intimei sale complexități, aceste instantanee ar fi stat mărturie pentru un adevăr mult mai profund decât fotografia din *Sud-Ouest* în care ea pare așa de poznașă.

De altfel, fotografia aceasta nu-i plăcea, nu pentru că ar fi avut acolo o expresie în care nu se recunoștea, e mai degrabă un aspect care i-ar fi convenit din moment ce Șefa se străduia să inducă în eroare când era vorba despre ea însăși, ci pentru că se temea că imaginea aceea atât de deplasată ar fi putut să dea de înțeles că fotograficul reușise să-i surprindă adevărata fire și să-i facă pe unii să spere că și ei aveau s-o descopere, ba chiar că aveau s-o

convingă pe Șefa că e astfel, că e mai ales femeia aceea zămbitoare, liniștită, maternă și solară pe care ea însăși nu o cunoștea.

Nu-i păsa dacă lumea se păcălea în privința ființei sale, dacă o credea amabilă etc.

Refuza pur și simplu ca oamenii să i se adreseze bazându-se pe această reprezentare absurdă, nu voia niște interlocutori care să încerce să provoace apariția feței sale vesele și placide împingând-o spre niște limite unde nu fusese niciodată, care nu-i aparțineau.

Indiferent dacă portretul intimității sale era veridic sau înșelător, ea nu voia ca ceilalți să-l ia în seamă ori să aibă pretexte, ca fotografia aceea, ca să-i arate vreun interes, nici măcar să le treacă prin minte.

Așa era ea. În orice caz, așa cred eu că era.

Chiar și față de mine, Șefa a ascuns cea mai mare parte a trăsăturilor importante ale personalității sale.

Da, e un lucru de înțeles, căci eram angajatul ei, iar vârsta ne ținea departe unul de celălalt cel puțin la fel de mult ca poziția în societate, experiența de viață, chiar și, dacă vreți, sexul, deși nu mi s-a părut niciodată crucial, în înțelegerea pe care am încercat s-o am a sufletului Șefei, faptul că sunt bărbat nu l-am văzut nicicând ca pe un inconvenient.

Dimpotrivă? E posibil.

Fac încă și mai multe eforturi, nu consider vreodată ca fiind evident ceea ce mi se pare mie că simt, ghicesc, descifrez.

Da, dacă ar fi trebuit să vă vorbesc despre un alt bărbat, e posibil, e probabil că i-aș analiza comportamentul în funcție de al meu într-o situație comparabilă, ceea ce ar fi o mare greșeală, nu-i așa, căci știu acum că

sunt diferit de cei mai mulți bărbați prin felul meu de-a încerca anumite sentimente, prin chiar natura acestor sentimente, în timp ce adâncurile inimii mele le-au pătruns întotdeauna pe cele ale Șefei, deși ea era o femeie, deși era de două ori mai în vârstă decât mine.

Iertați-mi această mică lăudăroșenie, dar cred că sunt înzestrat cu o minte destul de ageră.

E lucrul de care, la sfârșit, se temea Șefa, a încercat să mă alunge departe de ea, zadarnică strădanie.

Nimeni n-are nicio putere împotriva fidelității unei ființe îndrăgostite, pătimeșe.

Dacă o accepta? Dacă nu i se împotriva? Da, bineînțeles, și ea mă iubea, în felul ei.

Zămbiți fără amabilitate, mă întrebați: Care sunt amintirile din copilărie ale unei Șefe? și presupuneți că nu pricep la ce anume vă referiți, mă credeți un incult.

Aveți dreptate, n-am învățat mare lucru la școală.

Era de-ajuns să intru în clasă ca să simt cum o anxietate fără motiv îmi strânge vezica și, ceea ce era mai supărător, îmi alungă din memorie ce vârase înăuntru în ajun, acasă, în ceasuri întregi de strădanie, pline de neliniște și de îngrijorata dorință de a face bine, de a fi ireproșabil, și iată că, în câteva secunde, dispărea prețiosul rod al eforturilor mele de a învăța și de a reține, iată că doar mirosul clasei, sudoare, piele, praf, cretă, îmi transforma creierul într-un balon de heliu gata să-și ia zborul din căpățâna mea de îndată ce o mișcare din partea-mi avea să-i și dea voie s-o facă, iar eu știam mișcarea aceasta și zadarnic încercam s-o înfrânz — era aceea care îmi chircea făptura toată, mică și tremurătoare și care nu mai respira când profesorul căuta din priviri pe cine să asculte, arătam ca un vinovat, ca un puturos care

nu era în stare să-şi asume fără să clipească lenea şi lehamitea, deşi îmi venea să urlu: Ştiu totul pe de rost, pot să răspund la toate întrebările! şi că în acelaşi moment se înălţa, trecea prin geamuri, se alătura pe cerul de toamnă tuturor celorlalte fugare de dinaintea lui balonul memoriei mele, al muncii mele, al inteligenţei mele, nelăsând pe scaun decât carcasa adevăratei mele fiinţe, abătută şi minusculă şi imbecilă, lamentabilă.

De cele mai multe ori am fost singur.

Sunt încă şi mai singur de când a plecat Şefa, chiar dacă în apartamentul meu din Lloret de Mar se perindă într-o săptămână mai multă lume decât a văzut garsoniera mea de la Mérida de-a lungul anilor, cu toate acestea, mă simt profund singur şi la fel de profund mulţumit de situaţie.

Mi-am făcut ceea ce oamenii numesc rapid aici prieteni şi, pentru acest soi aparte de prieteni cărora nici nu mi-ar trece prin minte să le încredinţez ceva din sufletul meu, despre a căror viaţă de dinaintea bătrâneţii pe care vin să şi-o petreacă la Lloret de Mar nu ştiu nimic, sunt unul de-ai lor deşi sunt mult mai tânăr decât ei, mă apreciază pentru că le semăn şi îmi face plăcere să-i văd, să beau interminabile pahărele împreună cu ei pe terasa lor sau pe terasa mea, toate la fel, de deasupra piscinei cu lumini pe fundul apei, schimbătoare, fastuoase, îmi face plăcere, căci nu aşteaptă nimic de la mine, doar să mai schimbăm şi noi câte-o vorbă şi nici unii, nici alţii nu vrem să ne încărcăm memoria cu poveşti pe care ne-am putea simţi obligaţi să ni le spunem dacă am fi în Franţa, luxosul exil ne învâluie într-un mister foarte confortabil.

Citesc mult, cred chiar că sunt un om cu carte, cum se zicea cândva.

Nu mai gătesc, de altfel niciodată n-am gătit pentru mine.

Desigur, Şefa mi-a povestit din copilăria ei ce avea ea chef să ştiu, dar, oare, nu face toată lumea la fel?

Am cunoscut-o bine pe fiică-sa care, pe de altă parte, mi-a descris anumite locuri, mi-a lămurit rostul anumitor întâmplări şi, deşi femeia aceasta nu a pomenit despre trecutul Şefei şi al ei decât ca să arate în ce hal fusese lezată mereu şi pretutindeni, am adunat destule elemente concrete şi asemănătoare la una şi la cealaltă ca să fiu în stare să reconstruiesc în mod veridic epoca aceea, pe care nu am cunoscut-o, din viaţa Şefei.

În primul rând, vreau să afirm următoarele: copilăria Şefei nu a fost nefericită, spre deosebire de ceea ce-şi permit să pretindă cei care nu se-ncred decât în cunoaşterea faptelor şi a datelor, lucrul acesta n-are nicio însemnătate, aproape niciuna.

Chiar să credeţi că a suferit încă de la naştere?

Ce faceţi cu felul în care, în ciuda faptelor şi a datelor, a resimţit ea fenomenele care tinerilor de azi, crescuţi în puful unei bune educaţii de nişte părinţi care au ținut ca aceştia să ştie totul despre viaţă fără să încerce nimic din penibilul ei, li se par cu siguranţă teribile, nedrepte, de neînţeles şi dintr-un alt veac?

Nu vreau să spun că nu sunt așa, încă şi mai rău.

E posibil să fie.

Dar, dacă Şefa a încercat faţă de aceste fapte care o privesc alte sentimente, n-ar însemna, oare, să-i arătăm o oarecare condescendenţă de nu ne-am strădui să le înţelegem noi înşine la nivelul exact la care ea s-a menţinut mereu?